

Yûsuf Paşa'nın bu defaki sadârete gelişinin silâh zoruyla Avusturya'yı barışa sevkeden (27 Temmuz 1790, Reichenbach Mutabakatı) müttefik Prusya tarafından da arzulandığı, kralın nisan başında gelen bir mektubunda bunu açıkça dile getirdiği (Beydilli, 1790 *Osmanlı-Prusya İttifâkı*, s. 111-112) ve III. Friedrich Wilhelm'in bu tayinden fevkalâde memnun kaldığı (Zinkeisen, VI, 814) bilinmektedir. Zıştovi'deki barış görüşmeleri esnasında Prusya delegesi Lucchesini'nin Yûsuf Paşa'nın sadârete getirilmesinin kralı memnun edeceğini belirtmesinin (Cevdet, V, 194) bu tayinde etken olduğunu söylemek (Uzunçarşılı, *TTK Belleten*, XXXIX/154 [1975], s. 243, 244) mümkün değildir. Zira Şerif Hasan Paşa'nın idamıyla birlikte sadârete Yûsuf Paşa'nın getirileceği bu idam kararından önce kesinleşmiş bulunuyordu (Keith, II, 374; Beydilli, 1790 *Osmanlı-Prusya İttifâkı*, s. 114). Kaymakam Sâlih Paşa'nın 7 Nisan 1791 tarihli takriminde de iki hükümdarın birbirinden habersizce aynı kişi üzerinde karar kılmasını "iki müttefik devletin muvaffak olacağına delil" olarak yorumlanmıştır (a.g.e., a.y.). Yûsuf Paşa mührü olarak 27 Şubat 1791'de Şumnu'daki ordu gâha gidip vazifesine başladı (Cevdet, V, 103; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, s. 578).

Ordunun içinde bulunduğu durum yeni sadrazama, III. Selim'in şiddetle arzuladığı gibi Kırım'ın geri alınması bir yana hiç olmazsa son bir muharebe kazanarak galibâne bir barış yapma imkânı dahi vermemekte, aradaki ittifakın açık hükümlerine rağmen Prusya'nın Rusya üzerine yürümeceğinin anlaşılması da barışa yanaşmaktan başka bir çare bırakmamaktaydı. Maçın'de Ruslar karşısında yaşanan son bozgun üzerine (6 Ağustos 1791) 8 Ağustos'ta Kalas'ta Vâsif Efendi ve Prens Reprnin arasında mütareke akdiyle ilgili bir mutabakata varıldı (Cevdet, V, 161). Bu müteakip bütün ordu ricâlinin iştirakiyle önce sadâret kethüdâsı Mustafa Reşid Efendi'nin, daha sonra da bizzat sadrazamın çadırında devam eden toplantıda ordunun içinde bulunduğu durum sebebiyle galip gelmenin "kıyamete kadar" mümkün olamayacağı tesbit edildi ve bir an önce barış yapmanın zaruretine ittifakla karar verildi. Osmanlı tarihinde emsali görülmemiş bu boykot kararının padişaha arz edilmesi işini Yûsuf Paşa kabul etmedi ve kararın herkesin imzalayacağı bir mahzar şeklinde tanzim edilip İstanbul'a yollanmasını teklif etti. Bu hadiseye şahit olan vak'anüvis Vâsif Ahmed Efendi tara-

findan bizzat kaleme alınan mahzar bu şekilde hazırlanıp gönderildi (Beydilli, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sy. 12 [2005], s. 221-224) ve İstanbul'da barış kararının alınmasında etkili oldu (Mehmed Emin Edib Efendinin *Hayatı ve Târîhi*, s. 242-247).

Böylece Yûsuf Paşa açtığı savaşta neticede büyük kayıplarla kapatmış olarak İstanbul'a dönmek zorunda kalıyordu. Azli daha yolda iken düşünülüyüştü. İstanbul'a döndükten sonra boykot hadisesine karşın bütün ordu ricâlini azleden, yerlerine silsileye uymayıp dışarıdan tayinler yapan III. Selim 3 Mayıs 1792 tarihinde Yûsuf Paşa'yı da azletti. Bostancıbaşı hapsinde geçirdiği korkulu anlar uzun sürmedi, aynı gün müsadereye uğramadan Trabzon valiliği ve Anapa muhafızlığına tayin edildi. Hoca paşa semtinde kendisinin sadârete getirilmesini talep eden, aksi takdirde şehrin kundaklanacağını bildiren "müzevvir kâğıtlar" bırakılması üzerine birkaç gün içinde yola çıkması istendi ve 21 Mayıs 1792'de İstanbul'dan ayrıldı (Uzunçarşılı, *TTK Belleten*, XXXIX/154 [1975], s. 249-251). Yûsuf Paşa gönderildiği bu karışık ve problemlili bölgede kısa zamanda bunaldı, bir müddet sonra halefi Melek Mehmed Paşa'nın himmetiyle tâlip olduğu Cidde (Mekke) valiliğine gönderildi (3 Ocak 1793). Ancak orada da umduğu rahatı bulamadı. Vehhâbîler'in çevreyi tehdit eden faaliyetlerinin önlenmesi kendisini aşmaktaydı. Bu sebeple başka yere naklini istemekte, hatta mecbur kalırsa bırakıp kaçacağını söylemekteydi. Âni ölümü kendisini bu sıkıntılardan kurtardı (Muharrem 1215 / Haziran 1800).

Koca Yûsuf Paşa, III. Selim'in ordu daha dönüş yolunda iken kendilerinden nizâm-ı devlete dair lâyhalar istediği grup içinde yer almıştır. Hazırladığı lâyhada ordunun tanzimi konusu ağırlıklı olup (Cevdet, V, 10-11) Avrupa'daki askerî gelişmelerden habersiz, kendi halinde kalmış bilgi dağarcığındaki zafiyeti bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir. Dönüşünde savaş esiri olarak yanında getirdiği bir takım kişilerle eğitilmiş asker talimlerine girişmesi (Eton, s. 59-60) bu durumunun acıklı göstergesidir. Kısa zaman içinde azledilen iki sadâretindeki seleflerinden ilkinin okur yazar olmaması, diğerinin de hiç beklenmeyen biri çıkması, ilk sadâretinden halefi Kethüdâ Hasan Paşa'nın hastalığından ötürü "cenaze" lakabıyla anılması, ikinci sadâretinden halefi Melek Mehmed Paşa'nın ise yetmiş beş yaşlarında bulunması, dönemine hâkim iş görececek adam yokluğuna (kaht-ı ricâl) işaret eder.

Bu durumda ileri yaşından dolayı "koca" sıfatıyla anılan Yûsuf Paşa kötülerin en iyisi (ehven-i mevcûd) diye tanımlanabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Yûsuf Paşa'nın Sefernâmesi (haz. Ahmet Üstüner, yüksek lisans tezi, 2005), SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; *Hadikatü'l-vüzerâ*, III, 38-40; J. Lafitte-Clavé, *Journal d'un officier français à Constantinople en 1784-1788*, Archives du Ministère de la Guerre, Paris, Dépôt du Génie, Art. 14, nr. 118 (burada arşivde mahfuz yazmanın *Journal*'in D. Anayatis-Pelé tarafından hazırlanan daktiloya çekilmiş ve sayfa numarası verilmiş metni kullanılmaktadır), s. 74, 82, 152-153, 157-158, 165; *Taylesanizâde Hâfiz Abdullah Efendi Tarihi: İstanbul'un Uzun Dört Yılı: 1785-1789* (haz. Feridun M. Emecen), İstanbul 2003, tür.yer.; R. M. Keith, *Memoirs and Correspondence* (ed. G. Smyth), London 1849, II, 374, 381-382, 387, 390; *Mehmed Emin Edib Efendinin Hayatı ve Târîhi* (haz. Ali Osman Çınar, doktora tezi, 1999), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 242-247; W. Eton, *19. Yüzyılın Başında Osmanlı İmparatorluğu* (trc. İbrahim Kapaklıkaya), İstanbul 2009, s. 59-60; Vâsif, *Târîh* (İlgürel), s. 79 vd., 283, 314-315; Zinkeisen, *Geschichte*, VI, 658, 814; Mustafa Nûri Paşa, *Netâicü'l-vukûât* (nşr. Mehmed Gâlib Bey), İstanbul 1327, IV, 17; Cevdet, *Târîh*, IV, 48-49, 363-364; V, 10-11, 63, 102-106, 133, 161-165, 194, 245-246, 261, 270; VII, 83-84; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, tür.yer.; a.mlf., "Cezayirli Hasan Paşa'ya Dair", *TM*, VII-VIII (1942), s. 17-40; a.mlf., "Tarihte Vesikacılığın Ehemmiyetine Küçük Bir Misal", *TTK Belleten*, II/7-8 (1938), s. 373-378; a.mlf., "Üçüncü Sultan Selim Zamanında Yazılmış Dış Ruznâmesinden 1206/1791 ve 1207/1792 Senelerine Ait Vekayi", a.e., XXXVII/148 (1973), s. 607-662; a.mlf., "Sultan III. Selim ve Koca Yusuf Paşa", a.e., XXXIX/154 (1975), s. 233-256; Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifâkı: Meydana Gelişi-Tahlili-Tatbiki*, İstanbul 1984, tür.yer.; a.mlf., "Sekbanbaşı Risalesi'nin Müellifi Hakkında", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sy. 12, İstanbul 2005, s. 221-224; Fikret Sarıcaoğlu, *Kendi Kaleminden Bir Padişah Portresi: Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)*, İstanbul 2001, tür.yer.; Salim Aydın, "Osmanlı Devletinde Müneccimbaşılık Müessesesi", *TTK Belleten*, LXX/257 (2006), s. 235.

KEMAL BEYDİLLİ

YÛSUF PAŞA, Neyzen (1821-1884)

Saz eserleri bestekârı,
ney virtüozu ve ney hocası.

İstanbul'da Beşiktaş Mevlevîhânesi'nde doğdu. Babası adı geçen mevlevîhânenin şeyhi Mehmed Said Dede'dir. Bu dergâhtaki tarikat çevresinde yetişti. Genç yaşta çile çıkarıp "dede" unvanını aldı ve Beşiktaş Mevlevîhânesi neyzenbaşılığına getirildi. On dokuz yaşında iken neyzen sıfatıyla Muzıkâ-i Hümâyûn'a katıldı. Büyük takdir ve ilgisini gördüğü Sultan Abdülmecid'e musâhib ve mâbeyinci oldu. Ba-

YÛSUF PAŞA, Neyzen

Neyzen
Yûsuf Paşa

basının vefatı üzerine Beşiktaş Dergâhı'nın şeyhliğine tayin edilmek istendiye de Muzika-i Hümayun'daki görevinden dolayı Sultan Abdülmecid saraydan ayrılmasını uygun görmedi. Dergâh postnişinliği de Hasan Nazif Dede'ye verildi. 1863'te Sultan Abdülaziz'in Mısır seyahatinde mâbeyinci olarak heyette yer alan Miralay Yûsuf Bey 22 Ağustos 1864 tarihinde mirlivâlıkla, Ordu-yı Hümayun muzikalarında yapılması düşünülen yenilikler çerçevesinde askerî mektebin kuruluş çalışmalarına görevlendirilerek Muzika-i Umûmî nâzirliğine, iki ay sonra da üçüncü mâbeyinciliğe getirildi. Ardından ferik rütbesine yükseltirilip 25 Temmuz 1865'te emekliye ayrıldı. Kaynaklarda bundan sonraki hayatıyla ilgili bilgi yoktur. Vefatında Bahariye Mevlevîhânesi türbesine defnedildi. Dönemin ünlü neyzenlerinden Sâlih Dede Efendi onun üvey amcasıdır. Muzikalı Celâl diye tanınan oğlu Mehmed Celâleddin (İyson) Üsküdar Mûsiki Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almış ve 1931 yılına kadar burada hocalık yapmıştır. Meşhur keman ustası ve bestekâr Reşad Erer, Yûsuf Paşa'nın kızından torunudur.

Yûsuf Paşa kendi döneminin en önemli neyzenlerindedir. Bestelediği saz eserleriyle de bu formun önde gelen bestekârları arasında yer almış, ney virtüozu olan babası ile başladığı ney çalışmalarını devam ettirerek kendini yetiştirmiştir. Sultan Abdülaziz'e ney hocalığı yapmış, Bahariye Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede ve Üsküdar Mevlevîhânesi neyzenbaşı Osman Dede gibi değerli neyzenler yetiştirmiştir. Günümüze ulaşan peşrev ve saz semâilerinden ibaret yirmi yedi saz eseriyle on dokuz şarkısının listesini Yılmaz Öztuna yayımlamıştır (bk. bibl.). Bunlardan segâh peşrevi bu formun halen çok kullanılan eserlerindedir. Neverser peşreviyle hümayun, nihâvend ve hicaz saz semâileri de Türk mûsikisi repertuvarının en seçkin örnekleri arasında sayılmaktadır. Peşrevlerinde Mevlevî âyinlerinde ça-

lınabilmeleri için devr-i kebir usulünü tercih etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MB.İ., nr. 20-15; BA, I. Dh., nr. 00530; BA, HH. MB., nr. 107-73; 1328 Mâlî Senesine Mahsus Musavver Nevsâl-i Osmânî, İstanbul 1328-30, s. 279, 282; Suphi Ezgi, *Nazari-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1933, I, 206-208; Sadettin Nûzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1943, II, 500, 510, 512; Mahmut Ragıp Gazimihal, *Türk Askerî Muzikaları Tarihi*, İstanbul 1955, s. 61, 64; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 285-286; *Türk Musikisi Hizmetinde 50. Yıl: Üsküdar Musikî Cemiyeti* (haz. Fuat Özçelik), İstanbul 1967, s. 18; Sadun Aksüt, *Türk Musikisinin 100 Bestekârı*, İstanbul 1993, s. 176-177; Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul 2007, s. 148, 158, 361, 391, 393; Hayri Yenigün, "XIX. Asrın Bestekâr Neyzenleri", *MM*, sy. 236 (1967), s. 5; Öztuna, *BTMA*, II, 503-504.

NURİ ÖZCAN

YÛSUF b. RÂFÎ'

(bk. İBN ŞEDDÂD, Bahâeddin).

YÛSUF SÂHİBÜ't-TÂBA' KÜLLİYESİ

Tunus'ta Osmanlı devrinde inşa edilen külliye.

Başşehir Tunus'ta Halfâvîn Meydanı'nda bulunan külliye Hammûde Paşa'nın veziri Yûsuf Sâhibü't-Tâba' mimar el-Hâc Sâsî b. Firîce'ye yaptırmıştır. İnşasına 1223'te (1808) başlanmış, 1229 (1814) yılında tamamlanmıştır. Aslen Boğdanlı olan ve zekâsı ile kısa zamanda dikkatleri çekerek vezirliğe yükseltilen Ebü'l-Mehâsin Yûsuf Sâhibü't-Tâba'nın bu külliye başka Mâter'de bir köprü, Sefakûs'ta hastahane ve ülkenin değişik yerlerinde pek çok çeşme ve sebîl inşa ettirdiği belirtilmektedir. En son 1970'te tamir edilmiştir ve günümüzde bakımlı durumdadır. Geniş bir alana yayılan külliye cami, medrese, hamam, türbe ve iki kütüphaneden meydana gelmektedir. Cami, türbe ve kütüphaneler, altta dükkânların bulunduğu bodrum üzerinde yükselen bir avlunun çevresinde yer almaktadır. Bu alanın güneydoğusunda cami, batısında türbe, kuzeybatısında türbenin yanında kütüphaneler mevcuttur. Kuzeydeki kütüphanenin arkasındaki medrese daha alçakta kalmıştır. Hamam ise avlunun batısında bulunmaktadır. Düzgün kesme taş malzeme ile inşa edilen külliye yapıları, dış cepheye bakan geniş at nalı kemerlerin taşıdığı revakları ve avlu seviyesinden itibaren yükselen cami minaresiyle meydana hâkim bir konumdadır.

Caminin avlu revaklarına açılan beş kapı ile girilen harimi 31,50 x 26,25 m. öl-

çülerinde dikdörtgen bir mekâna sahiptir. İç mekânda, kuzey duvarında ve kible duvarı önünde mihraba paralel iki nef ile bunların arasında beş kemer gözlü mihraba dik dokuz neften oluşan bir plan şeması görülmektedir. Diğerlerinden daha geniş tutulan orta nef ile yan neflerin köşeleri kubbe, diğer yerler tekne tonozlarla örtülmüştür. Mihrap önündeki sivri kubbe dıştan yüksek tutulan sekizgen kasağa, diğerleri dairevi kasnaklar üzerine oturmuştur. Harim kubbe kasnaklarına ve duvarlara açılan on iki pencereden ışık almaktadır. Zeminden 4 m. yüksekliğe kadar mermerle kaplanan duvarların üst bölümü at nalı kemerli alınlık şeklinde değerlendirilmiştir. İç mekânda kompozit başlıklı yivli sütunlar birbirine at nalı kemerlerle bağlanmaktadır. Pandantiflerle geçişi sağlanan mihrap önü kubbesi altta tabak içinden çıkan stilize çiçek motifleri, üstte ise pencerelerin yer aldığı iki yüksek sekizgen kasağa oturmuştur. Neflerin üzerini örten tonozların içindeki alçı bezeme onarımlar sırasında yenilenmiştir.

Mihrap zengin bir mermer işçiliğine sahiptir. Dıştan siyah renkli kalın bir konturla çevrelenen mihrabın at nalı kemeri iki yandaki yivli iki sütunçe üzerinde yükselmektedir. Mihrap kavsarası konsollarla yedi bölüme ayrılmış olup içleri, iki yanda küçük yarım daire şeklinde yapraklardan meydana gelen farklı renklerdeki bezemelerle doldurulmuştur. Derin olan niş duvara bitişik sütunçelerle gri, mor ve pembe renklerdeki mermer panolardan meydana gelen yedi bölüme ayrılmıştır. Mermer

Yûsuf Sâhibü't-Tâba' Külliyesi'nin planı

